



พุทธจริยศาสตร์กับปัญหาปาณาติบาต
ในพระพุทธศาสนาเถรวาท
**Buddhist Ethics and the Problems of
Pānatipāta in Theravāda Buddhism**

พระสมชาย ปโยโค (ดำเนิน)

Phra Somchai Payogo (Damnoen)

นิสิตปริญญาเอก สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย



บทคัดย่อ

บทความนี้ต้องการนำเสนอว่าพุทธจริยศาสตร์จะตอบปัญหาเรื่องปาณาติบาตได้อย่างไร การกระทำอย่างไรจัดเป็นปาณาติบาต และการกระทำอย่างไรไม่จัดเป็นปาณาติบาต ตลอดจนเกณฑ์การวินิจฉัยโทษของปาณาติบาต เพราะว่าทุกชีวิตย่อมมีความรักชีวิต ไม่อยากตาย ไม่อยากให้ใครมาทำลายหรือเบียดเบียนชีวิตตนเอง เนื่องจากการกระทำของบุคคลเปรียบเสมือนเครื่องบงบอกอุปนิสัย เมื่อกระทำในสิ่งใดต้องมีการหวังผลจากการกระทำนั้น ระบบจริยธรรมจึงต้องเข้ามามีบทบาทสำคัญในการดำเนินชีวิต เพื่อชี้แนวทางในการประพฤติปฏิบัติและเป็นหนทางแห่งความเจริญรุ่งเรืองในทิศทางที่ถูกต้อง เพราะว่ามนุษย์เป็นสัตว์สังคม เมื่ออยู่ร่วมกันในสังคมก็ย่อมต้องการความสงบสุขหรือสันติสุข จึงต้องมีการพัฒนาตนจะทำให้เกิดความเจริญรุ่งเรืองก้าวหน้าในทุกด้าน เมื่อสามารถพัฒนาตนให้มีสติปัญญา มีคุณภาพที่ดีแล้ว ก็จะนำพาสังคมไปสู่ความเจริญรุ่งเรืองในทิศทางที่ถูกต้องสืบต่อไป

Abstract

This article presents show that Buddhist ethics will answer Taking life (Pāṇātipāta) problem? However, actions are considered to be Taking life (Pāṇātipāta) and actions not considered to be Taking life (Pāṇātipāta), as well as diagnostic criteria of punishment. Due to loving lives, everybody doesn't want to die and not to let anyone destroy or molest their lives. Owing to human-beings' action like the physical characteristics, doing any actions means waiting for the result of that actions. System ethics need to have important roles in life to point guidelines for practical action and the way of the prosperity in the correct direction, because humans are social animals. When combined in a society inevitably requires tranquility or serenity. Must have their development will cause a prosperous progress in all aspects? When human-beings can develop their intellect, have good quality, so they will deliver the society to flourish in the direction that is needed to succeed.

๑. บทนำ

พระพุทธศาสนาสอนว่าการฆ่าสัตว์ เป็นการกระทำปาณาติบาตเพราะทุกชีวิตย่อมมีธรรมชาติอย่างหนึ่งเหมือนกันหมด คือ ความรักชีวิต อยากมีชีวิตอยู่ อย่างปลอดภัยไร้ทุกข์ ไม่อยากตาย ไม่อยากให้ใครมาทำลายหรือเบียดเบียนชีวิตตนเอง โดยธรรมชาติแล้วจึงถือว่า สิ่งมีชีวิตทั้งหลายไม่ควรทำลายชีวิตของกันและกัน หรือที่เรียกว่า การกระทำปาณาติบาต ซึ่งเป็นการฆ่าสัตว์ หรือทำชีวิตให้ตกลงไป^๑ เพราะว่าการกระทำของบุคคลเปรียบเสมือนเครื่องบงกชอุปนิสัย เมื่อกระทำในสิ่งใด ต้องมีการหวังผลจากการกระทำนั้น ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า “ยาหิสํ วปะเต พิชิตฺตาหิสํ ลปะเต ผลํ กลุณณการี กลุณณํ ปาปะการี จ ปาปะกํ บุคคละหวนพิชเชนใด ย่อมได้ผลเช่นนั้น คนทำดีย่อมได้ดี ทำชั่วย่อมได้ชั่ว”^๒

^๑ อัง.ทสก. (ไทย) ๒๔/๑๗๘/๓๓๐.

^๒ ส.ส. (ไทย) ๑๕/๒๕๖/๓๗๔.

มนุษย์มีความจำเป็นอย่างมากที่จะต้องอยู่ด้วยกันเป็นหมู่คณะ ไม่สามารถจะอยู่โดดเดี่ยวตามลำพังได้ นับตั้งแต่ระดับสถาบันครอบครัว สถาบันชาติ จนถึงระดับโลก การอยู่ร่วมกันของสังคมมนุษย์ ส่งผลให้มนุษย์ต่างจากสัตว์อื่น เพราะรู้จักไตร่ตรองด้านหลักแห่งเหตุผล มีจิตสำนึกรับผิดชอบชีวิต ใช้ชีวิตที่สอดคล้องกับธรรมชาติ แต่ถ้าใช้ชีวิตไม่สอดคล้องกับธรรมชาติไม่อาจถือว่าเป็นการใช้ชีวิตที่ถูกต้อง^๓ จำเป็นจะต้องมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันทั้งในด้านศิลปะ วัฒนธรรม และประเพณี เมื่ออยู่ร่วมกันเป็นสังคมใหญ่ จะต้องมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันอยู่ตลอดเวลา ถ้าหากไม่สามารถจะบริหารความสัมพันธ์กันได้แล้ว ความสงบสุขในการอยู่ร่วมกันก็ไม่สามารถจะเกิดขึ้นได้ ถึงแม้ว่าทุกคนต่างก็มีข้อบกพร่องอยู่ก็ตามแต่ถ้าหากรู้จักหลักในการอยู่ร่วมกันพร้อมทั้งได้ปฏิบัติตามหลักการนั้นแล้วก็จะสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข จึงต้องมีกฎเกณฑ์ทางสังคมเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข ในส่วนของบ้านเมืองมีกฎหมายเป็นเกณฑ์ตัดสินสำคัญในการควบคุมความประพฤติของมนุษย์ ซึ่งการอยู่ร่วมกันเป็นสังคม กติกาในการอยู่ร่วมกันถือได้ว่าเป็นสิ่งสำคัญ^๔ เนื่องจากการอยู่ร่วมกันเป็นสังคมหรือยึดถือประโยชน์ส่วนรวมเป็นที่ตั้งถือว่าดำเนินตามเจตนารมณ์สังคมนิยมของธรรมชาติ หากมีการปฏิบัติที่ขัดกับประเพณีที่วางไว้ จะทำให้เกิดความขัดแย้ง ขัดเคืองความรู้สึกซึ่งกันและกัน การมีกฎเกณฑ์มารยาทในสังคมเป็นบรรทัดฐานให้บุคคลดำเนินชีวิตได้อย่างสันติสุข ถ้าหากมีการละเมิดก็จะได้รับการลงโทษตามที่สังคมนั้นได้วางกฎเกณฑ์ หรือมีเกณฑ์ในการตัดสินที่สำคัญในการควบคุมพฤติกรรมต่างๆ เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข เนื่องจากมนุษย์มีความแตกต่างจากสัตว์อื่นๆ มีรูปแบบในการดำเนินชีวิต พัฒนาความรู้โดยอาศัยสติปัญญา ใช้ความรู้นั้นเพื่อเอาชนะธรรมชาติ เพราะมนุษย์ทุกคนมีศักยภาพ มีความสามารถในตัวเอง^๕ สามารถปรับตัวเข้ากับธรรมชาติได้ในกรณีเอาชนะไม่ได้ โดยมีความเข้าใจและรู้แนวทางในทางปฏิบัติ^๖ สามารถดำเนินชีวิตในสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพและสร้างสัมพันธ์ภาพที่ดีกับคนในสังคม หลักธรรมวินัยต่างๆ ในทางพระพุทธศาสนา ล้วนให้ความสำคัญกับประเด็นปัญหาจริยธรรมว่าด้วยปาณาติบาต ซึ่งจะเห็นได้ทั้งในแง่ธรรมและวินัยในแง่ธรรมถือว่าสิ่งมีชีวิตทุกชนิดควรมีเมตตากรุณาต่อกัน หรือสมัยปัจจุบันถือว่า สัตว์ทุกชนิดต่างมีสิทธิในชีวิตของตนเอง ซึ่งบุคคลอื่นหรือสัตว์อื่นไม่มีสิทธิ์ไปตัดรอน ทำลาย ขัดขวางหรือฆ่าชีวิตนั้น

^๓ สมภาร พรหมทา, **มนุษย์กับการแสวงหาความจริงและความหมายของชีวิต**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : ศยาม, ๒๕๔๕), หน้า ๘๕-๘๖.

^๔ สมภาร พรหมทา, **พุทธปรัชญา : มนุษย์ สังคม และ ปัญหาจริยธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : ศยาม, ๒๕๔๘), หน้า ๕๒๔.

^๕ Walpola Sri Rahula, **What the Buddha Taught**, 5th ed., (Thailand : Haw Trai Printing, 2006), p.1, พระดบลิวิ ราหุล, **พระพุทธเจ้าสอนอะไร**, แปลโดย รศ.ชูศักดิ์ ทิพย์เกษรและคณะ, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๑๓.

^๖ Bhikkhu Bodhi, **The Noble Eightfold Path**, (Kandy : BPS., 1999), p. xii.

ดังนั้น การฆ่าสัตว์ หรือการทำลายชีวิตมนุษย์และสัตว์อื่นในทางพระพุทธศาสนา จึงมีโทษทั้งในทางวินัยและในทางธรรม ในทางวินัยมีค่าเท่ากับกำลังละเมิดชีวิตสัตว์อื่นๆ ในสังคม ในทางธรรมมีค่าเท่ากับกำลังละเมิดคุณธรรม มโนธรรมและจริยธรรมอันตั้งงามในตัวเองให้ด้อยค่าลงไป โทษดังกล่าวครอบคลุมถึงทั้งในระดับบรรพชิตและคฤหัสถ์ การทำลายชีวิตถือว่าเป็นบาป เป็นการกระทำที่ชั่ว เป็นสิ่งที่พระพุทธเจ้าตรัสตำหนิโทษไว้ การฆ่าทำลายชีวิตมนุษย์ เรียกว่าเป็นกรรมหนักประเภทหนึ่ง ในบรรดากรรมหนัก ๕ ประเภท^๗ พระสงฆ์หากทำลายชีวิตมนุษย์ เป็นผู้ต้องอาบัติหนักหรือปาราชิก ขาดจากความเป็นภิกษุ ฉะนั้น จึงต้องงดเว้นจากการเบียดเบียนซึ่งกันและกัน เนื่องจากชีวิตแต่ละชีวิตต้องการความเป็นอยู่ที่เป็นสุข เมื่อพระพุทธศาสนาให้ความสำคัญกับประเด็นปัญหา ปาณาติบาตนี้มาก ตรชนกถึงคุณค่าของชีวิต ไม่ทำลายมนุษย์ และสัตว์ อันเป็นสิ่งมีชีวิต จึงทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาประเด็นปัญหาว่าด้วยปาณาติบาตตามแนวพุทธจริยศาสตร์ว่ามีขอบเขตและความหมายอย่างไร การกระทำเช่นใดจัดเป็นปาณาติบาต การกระทำเช่นใดไม่จัดเป็นปาณาติบาต ในปาณาติบาตมีขอบเขตและความหมายแค่ไหนเพียงใด และที่สำคัญโทษของปาณาติบาต มีอะไรบ้าง ซึ่งเป็นประเด็นสำคัญในการศึกษาครั้งนี้

การศึกษาเรื่องปาณาติบาตในพระพุทธศาสนาเถรวาทครั้งนี้ ผู้ศึกษามีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษานิยามความหมายของปาณาติบาตและเพื่อศึกษาเกณฑ์การวินิจฉัยโทษของปาณาติบาต สำหรับประโยชน์ในการศึกษาครั้งนี้คือ ได้ทราบนิยามความหมายชัดเจนมากยิ่งขึ้น และได้ทราบเกณฑ์การวินิจฉัยโทษของปาณาติบาต การศึกษาครั้งนี้ เป็นการศึกษาวิเคราะห์เชิงเอกสารโดยศึกษาจากพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา หนังสือ ตำรา และเอกสารงานวิจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง เมื่อได้ข้อมูลในส่วนนี้แล้ว ก็จะได้นำข้อมูลที่ได้มาศึกษาวิเคราะห์ แยกแยะประเด็น และอธิบายตามแนวคิดและวิเคราะห์ปัญหาเกี่ยวกับพุทธจริยศาสตร์กับปัญหาปาณาติบาตในพระพุทธศาสนาเถรวาท และขั้นสุดท้ายสรุปผลการศึกษา นำเสนอรายงานการค้นคว้าต่อไป

^๗อนันตริยกรรม ๕ คือ มาตุฆาต (ฆ่ามารดา) ปิตุฆาต (ฆ่าบิดา) อรหันตฆาต (ฆ่าพระอรหันต์) โลหิตุปบาท (มีจิตประทุษร้ายทำร้ายพระพุทธเจ้าจนถึงยังพระโลหิตให้ห้อด้วยจิตคิดร้าย) และสังฆฆาต (ทำลายสงฆ์ให้แตกกัน) ; อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๓๔๑/๕๕๕.

๒. นิยามและความหมายของปาดนาติบาด

ปาดนาติบาดมาจากภาษาบาลีว่า “ปาดนาติปาโต” คํัพทนี้เป็นคําสมาส ประกอบขึ้นจาก ๒ คํัพท คือ “ปาดน” และ “อติปาติ แต่ละคํามีความหมายดังต่อไปนี้

คํ่าว่า “ปาดน” มีความหมายดังต่อไปนี้

(๑) ปาดน แปลว่า ลมปราดนที่ช่วยให้อัตร์มีชีวิตอยู่ชื่อว่า ปาดนะ อัตร์ที่มีลมปราดนชื่อว่า ปาดนะ^๘

(๒) ปาดน แปลว่า สิ่งเป็นเครื่องเป็นอยู่ได้แห่งเหล่าอตุร์^๙

(๓) ปาดน แปลว่า สิ่งเป็นเครื่องให้อัตร์มีลมปราดน^{๑๐}

(๔) ปาดน แปลว่า อตุร์ผู้มีปราดน คือ มีชีวิต^{๑๑}

สรุปลงากรุวิเคราะห้ได้ว่า คํ่าว่าปาดนะ หมายถึง ลมหายใจที่ช่วยให้อัตร์มีชีวิต อตุร์ที่ยังมีลมปราดน หรืออตุร์ที่ยังมีชีวิต^{๑๒}

ส่วนคํ่าว่า “อติปาติ” มาจากคํัพท ๒ คํัพทประกอบกัน คือ “อติ” และ “ปาติ” โดยคํัพทแรก คือ “อติ” แปลว่า ยิ่ง เกิน ล่วง จัด และ “ปาติ” แปลว่า การตกไป การให้ตกไป การฆ่า การทำลาย^{๑๓} เมื่อรวมกันเป็น “อติปาติ” แปลว่า การทำให้ตกลงไป ความก้าวล่วง การล่วงละเมิด^{๑๔} การทำให้ชีวิตให้ตกไป การฆ่า การประหาร การยังสิ่งมีชีวิตให้ตกลงไป การยังชีวิตอตุร์ให้ตกลงไป^{๑๕}

^๘ ปาดนฺติ ชีวนฺติ สตฺตา เยนฺติ ปาโณ โส ยสฺสฺตฺติ โส ปาโณ. พระมหาโมคคัลลนํ, **คัมภีร์อภิธานวรรณนา**, พระมหาสมปอง มุทิต แปลและเรียบเรียง, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ประยูรวงศ์พรินติง จำกัด, ๒๕๔๗), หน้า ๑๔๘.

^๙ ปาดนฺติ ชีวนฺติ สตฺตา เอตานฺติ ปาโณ. พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), **พจนานุกรมเพื่อการศึกษาศาสตรศึกษา ศุคคัพทวิเคราะห้**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : เลียงเชียง, ๒๕๕๐), หน้า ๔๒๒.

^{๑๐} ปาดนฺติ อเนนฺติ ปาโณ. เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๒๓.

^{๑๑} ปาโณ อสฺสฺตฺติติ ปาโณ. เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๒๓.

^{๑๒} กล่าวโดยสาระ ปาดนะ แล้ว อตุร์ ชีวิต ลมหายใจ หรือปราดน. พระสารประเสริฐ (ตรี นาคประทีป), **ปาลี สยาม อภิธาน**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๒), หน้า ๒๖๑.

^{๑๓} พระอุตรคณนิกการ (ชินหรี สรรคํ) และ จำลอง สารพัตนิก, **พจนานุกรมบาลี-ไทย ฉบับนักศึกษ**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๐), หน้า ๑๔.

^{๑๔} อติทุกมม ปตนํ อติปาโต. (ลบ ญ, วุทธิ อ เป็น อา) ; พระมหาโมคคัลลนํ, **คัมภีร์อภิธานวรรณนา**, หน้า ๑๔๘.

^{๑๕} อติทุกมม วา สตฺถาทีหิ อภิภวิตฺวา ปาดนํ อติปาโต ; เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๕๘.

เมื่อนำศัพท์ทั้งสอง คือ “ปาณ” และ “อติปาต” มาประกอบกันจึงกลายเป็น ปาณาติปาต แปลว่า เจตนาเป็นเครื่องยังสัตว์มีปราณให้ตกลง, มีปกติยังชีวิตผู้อื่นให้ตกเสีย, ความคิดเป็นเครื่องยังสัตว์มีชีวิตให้ตกไป, ปรโยคเป็นเครื่องยังสัตว์มีชีวิตให้ตกไป, การยังชีวิตสัตว์ให้ตกลงไป, การยังชีวิตสัตว์ให้ตกลงไป, การทำลายชีวิตสัตว์ให้ตกลง, หรือกรรมเป็นเครื่องยังสัตว์มีปราณให้ตกไป^{๑๖}

ในพระไตรปิฎก คำว่า ปาณาติปาต แปลว่า การฆ่าสัตว์ เป็นนอภุศลกรรม^{๑๗} นอกจากนี้ในคัมภีร์อรรถกถา พระอรรถกถาจารย์อธิบายเพิ่มเติมว่า ปาณาติปาต แปลว่า การยังสัตว์มีชีวิตให้ตกลงไป อธิบายว่า การฆ่าสัตว์มีชีวิต คือการฆ่าสัตว์มีชีวิตให้ตาย^{๑๘} และบางครั้งความหมายรวมถึงการตัดและการจงจ้งสัตว์ต่างๆ^{๑๙} การทำสัตว์ให้ตกลงไป การทำลายสัตว์^{๒๐} การทำสัตว์มีชีวิตให้ตกลง การเบียดเบียนหรือทำลายชีวิตสัตว์จนถึงแก่ความตาย^{๒๑} หรือการทำลายชีวิตสัตว์^{๒๒}

นอกจากนี้ตามทัศนะนักปราชญ์ในทางพระพุทธศาสนาของไทยในปัจจุบัน ได้มีผู้ให้ความหมายของคำว่า ปาณาติปาต ไว้ จะนำคำนิยามและความหมายที่นักปราชญ์ทางพระพุทธศาสนาในสังคมไทยได้อธิบายความหมายไว้พอสังเขปดังนี้

สมภาร พรหมทา ได้ให้ความหมายไว้ว่า ปาณาติปาต คือ การฆ่าสัตว์ โดยที่การฆ่านี้มีความหมายครอบคลุมถึงการทำร้าย หรือ การกระทำที่ก่อให้เกิดความเจ็บปวดทรมานทางกายและใจด้วย^{๒๓}

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช) ได้ให้ความหมายไว้ว่า ปาณาติปาต แปลว่า การทำสิ่งที่มีปราณ คือ ลมหายใจให้ตกไป หมายถึง การฆ่าสัตว์ การทำให้สัตว์สิ้นชีวิต^{๒๔}

^{๑๖} ปาณอติปาตียติ เอตยาติ ปาณาติปาโต. (ปาณ+อติ บพหน้า ปต ธาตุในความหมายว่าตกลง ณ ปัจจัย, ลปสรรหน้า ชีฆะ สระหลัง พฤทธิ อ เป็น อา) ; พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), **พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ ชุดศัพท์วิเคราะห**, หน้า ๔๒๓.

^{๑๗}ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๔๗/๓๖๒.

^{๑๘}สี.นิ.อ. (ไทย) . ๒๖/๒/๔๗๒.

^{๑๙}ช.สุ.อ. (ไทย) ๑/๖/๑๐๔.

^{๒๐}ช.วิ.อ. (ไทย) ๒/๑/๑๒๑.

^{๒๑}ช.ม.หา.อ. (ไทย) ๕/๑/๒๗๙.

^{๒๒}อภิ.สง.อ. (ไทย) ๑/๑/๒๘๖.

^{๒๓}สมภาร พรหมทา, **พุทธศาสนากับปัญหาจริยศาสตร์ โสภณีย์ ทำแท้ง และการอุณฆาต**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๕๖-๕๗.

^{๒๔}พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), **พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ คำวัด**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๕๑), หน้า ๕๘๑.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้ให้ความหมายไว้ว่า ปาณาติบาต คือ การทำชีวิตสัตว์ให้ตกลงไป หรือการฆ่าสัตว์^{๒๕}

สมเด็จพระญาณสังวร (เจริญ สุวฑฺฒโน) ได้ให้ความหมายไว้ว่า ปาณาติบาต คือ การฆ่าสัตว์ ได้แก่ การทำให้ตายด้วยวิธีใดวิธีหนึ่งก็ตาม ตลอดจนถึงการทำให้แท้งลูกก็ถือว่าเป็นการฆ่าเหมือนกัน^{๒๖}

สามารถสรุปความหมายได้ว่า คำว่า ปาณาติบาต นั้น หมายถึง การฆ่าสัตว์ การทำลายหรือเบียดเบียนชีวิตสัตว์ให้ถึงแก่ความตาย ได้แก่ การกระทำที่ประกอบด้วยเจตนาในการฆ่าสัตว์มีชีวิตต่างๆ ในทางทวารใดทวารหนึ่ง คือ ทางกายทวารก็ดี ทางวจีทวารก็ดี หรือทั้ง ทางกายทวารและวจีทวารก็ดี จนทำให้สัตว์เหล่านั้นต้องตายลงไปด้วยการกระทำนั้นๆ และไม่ว่าจะเป็นการกระทำด้วยตนเองหรือใช้ให้ผู้อื่นกระทำก็ตาม ถือว่าเป็นการฆ่าสัตว์ หรือปาณาติบาตทั้งสิ้น ตรงกับคำไทยที่กล่าวว่าการฆ่าสัตว์ตัดชีวิต หรือเบียดเบียนชีวิตสัตว์ให้ถึงแก่ความตายลงไป มีความหมายครอบคลุมถึงการทำร้าย หรือ การกระทำที่ก่อให้เกิดความเจ็บปวดทรมานทางกายและใจ

๓. องค์ประกอบของปาณาติบาต

ชีวิตของมนุษย์นั้นมีส่วนสำคัญอยู่ ๒ ประการ คือ กายกับใจ กายเป็นที่อาศัยของใจ และในขณะเดียวกันใจก็อาศัยกาย ดังนั้นการกระทำทุกชนิดขึ้นอยู่กับองค์ประกอบอันสำคัญ ๒ ประการ ซึ่งในการทำปาณาติบาตนั้น มีองค์ประกอบอยู่ทั้งผู้ถูกระทำและผู้กระทำ การที่จะทำปาณาติบาตนั้นต้องทำให้ครบองค์ประกอบของการทำปาณาติบาต สามารถอธิบายได้ดังนี้

ในคัมภีร์พระพุทธศาสนามีหลักวินิจฉัยการกระทำที่จะได้ชื่อว่าเป็นปาณาติบาตนั้น จะต้องประกอบด้วยองค์ ๕ คือ

๑. สัตว์มีชีวิต
๒. รู้ว่าสัตว์มีชีวิต
๓. มีเจตนาจะฆ่า
๔. มีความเพียรที่จะเข้าไปฆ่า
๕. สัตว์ตายด้วยความเพียรนั้น^{๒๗}

^{๒๕} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑/๒, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท เอส.อาร์.พรินติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๕๑), หน้า ๒๓๗.

^{๒๖} สมเด็จพระญาณสังวร (เจริญ สุวฑฺฒโน), **หลักพระพุทธศาสนา**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กาญจนบุรี : สหภาพพัฒนาการพิมพ์, ๒๕๕๒), หน้า ๑๘๑-๑๘๒.

^{๒๗} ส.นิ.อ. (ไทย) ๒๖/๒/๔๗๒.

องค์ประกอบของปาณาติบาตนี้ พระอรธกถาจารย์ได้ประพันธ์เป็นคาถาไว้เพื่อแสดงถึงหลักฐานอย่างชัดเจนว่า

องค์ที่เป็นเหตุแห่งปาณาติบาตนั้นมีอยู่ ๕ อย่างดังนี้ คือ สัตว์มีชีวิตประการหนึ่ง รู้ว่าสัตว์ มีชีวิตประการหนึ่ง มีความจงใจจะฆ่าประการหนึ่ง ทำความพยายามให้สัตว์ตายประการ หนึ่ง และสัตว์นั้นตายลงเพราะความเพียรนั้นประการหนึ่ง ^{๒๘}

อย่างไรก็ตาม องค์ประกอบทั้ง ๕ เหล่านี้ข้อที่ควรศึกษาเพิ่มเติมคือ วัตถุประสงค์ การจงใจ ฆ่า เพราะการจงใจฆ่านั้น ใจของผู้กระทำจะตั้งอยู่บนพื้นฐานแห่งการกระทำที่เป็นอกุศล ประกอบด้วย โลภะ โทสะ โมหะ การกระทำอย่างนี้จะเป็นบาปเพราะเป็นการกระทำที่เนื่องด้วยเจตนา

ดังนั้น การที่บุคคลใดทำลายชีวิตบุคคลอื่นหรือสัตว์อื่นอยู่ ก็แสดงว่าบุคคลนั้นไม่ยอมรับว่า บุคคลอื่นหรือสัตว์อื่นที่ตนละเมิดนั้นมีธรรมชาติเช่นเดียวกับตนเอง คือ รักและห่วงหาพันชีวิตตนเอง หากจะกล่าวในแง่ของการละเมิดอาจกล่าวได้ว่าหลักปาณาติบาตนั้น มีเจตนารมณ์เพื่อมิให้เบียดเบียน ชีวิตของกันและกัน กล่าวคือ เมื่อเราไม่เบียดเบียนชีวิตคนอื่นหรือสัตว์อื่น บุคคลอื่นหรือสัตว์อื่นก็ไม่เบียดเบียนเราเช่นเดียวกัน เมื่อนั้นบุคคลจะอยู่ร่วมกันด้วยความรัก จะเห็นว่า แม้สัตว์ที่ดุร้ายที่มนุษย์ นำมาเลี้ยง เมื่อได้รับความรักความเมตตาจากคนผู้เลี้ยง สัตว์เหล่านั้นก็ย่อมรักและปกป้องผู้เลี้ยงเช่นเดียวกัน เป็นต้น นอกจากนี้ยังแสดงให้เห็นว่า พระพุทธศาสนาต้องการให้พุทธศาสนิกชนรู้จักแก้ปัญหาชีวิตโดยสันติวิธี ไม่ใช้วิธีการแก้ปัญหาด้วยความรุนแรง ตลอดจนการทำร้ายร่างกาย การทรมานให้ลำบาก และแม้การทำร้ายร่างกายอย่างเล็กๆ น้อยๆ ก็ควรเว้นเพื่อความดีงามและประโยชน์สุขของสังคม เป็นการให้ความสำคัญแก่ส่วนรวมได้ดีที่สุด

^{๒๘} พระสังฆมณฑลสังฆคณาจารย์, **ปรมัตถสังคหะ** มหาอภิธัมมัตถสังคหะฎีกา ปริเฉทที่ ๔ เล่ม ๒, (กรุงเทพมหานคร : สุทธิสารการพิมพ์, ๒๕๒๕), หน้า ๘๕.

๔. การกระทำที่ไม่เป็นปาณาติบาต

๔.๑ การกระทำของพระอรหันต์

การทำของพระอรหันต์ ซึ่งมีจิตบริสุทธิ์หลุดพ้นแล้ว ถึงแม้จะเดินไปเหยียบมด เหยียบแมลงตาย การกระทำของพระอรหันต์นั้นก็ไม่ได้จัดว่าเป็นปาณาติบาต เพราะว่าพระอรหันต์ทุกรูปมีจิตบริสุทธิ์ ไม่คิดจะฆ่าใครอยู่แล้ว การกระทำของพระอรหันต์ที่ไปเบียดเบียนสัตว์อื่นท่านเรียกว่าเป็นกิริยา ไม่ใช่กรรม ส่วนการกระทำของคนทั่วไป ที่มีกิเลสต่างๆ ครั่ง จะก่อให้เกิดบาป ไม่ว่าจะบาปมาก บาปน้อย ซึ่งในการกระทำนี้ได้แก่การกระทำของท่านพระจกขุบาลที่ท่านเดินจงกรมแล้วเหยียบแมลงเม่าตายเป็นจำนวนมาก พระภิกษุได้กราบทูลพระพุทธเจ้าและพระองค์ได้วินิจฉัยและตรัสว่าการกระทำของท่านจกขุบาลไม่เป็นปาณาติบาตเพราะท่านเป็นพระอรหันต์แล้วไม่มีจิตปรารถนาให้สัตว์อื่นเสียชีวิต^{๒๙} พระอรหันต์ได้ชื่อว่าเป็นผู้ไม่มีกรรม กิริยาของพระอรหันต์ไม่ถูกอวิชชา ตัณหา อุปาทาน ครอบงำ กิริยาของพระอรหันต์เป็นไปด้วยอำนาจจิตบริสุทธิ์ รู้แจ้งชัดตามเป็นจริงไม่มีความยึดมั่น และกรณีของท่านจกขุบาลที่เดินจงกรมเหยียบแมลงตาย ภิกษุทั้งหลายพยายามปรับอาบัติท่านในฐานะฆ่าสัตว์ แต่พระพุทธเจ้าทรงวินิจฉัยว่าเจตนาของพระอรหันต์ในการฆ่าสัตว์นั้นไม่มี พระพุทธเจ้าจึงยึดถือเจตนาเป็นเครื่องตัดสิน หากเจตนารุนแรงย่อมมีผลต่างกัน เจตนาจึงเป็นเกณฑ์หลักในการตัดสินการกระทำต่างๆ ว่าสมควรเหมาะสมเพียงใด

๔.๒ การกระทำที่ไม่มีเจตนา

ในการพิจารณาปาณาติบาตนั้น ถ้าเป็นภิกษุหากมีการละเมิดพระพุทธเจ้ามีบัญญัติปรับปาราชิก แต่ก็มิช้อยกเว้นโทษของปาราชิกแต่มีเหตุให้ปรับอาบัติต่างๆ อีก สำหรับหลักเกณฑ์การวินิจฉัยปาณาติบาตนั้นยึดถือเอาเจตนาในการกระทำเป็นเครื่องตัดสิน ซึ่งในพระวินัยของภิกษุ นั้น พระพุทธเจ้าทรงมีการวินิจฉัย สามารถแสดงได้ดังนี้

ภิกษุผู้เที่ยวบิณฑบาตเป็นวัตรรูปหนึ่ง นั่งทับเด็กชายที่เขาใช้ผ้าเก่าคลุมไว้บนตั่ง ทำให้เด็กนั้นตาย ท่านเกิดความกังวลใจว่า เราต้องอาบัติปาราชิกหรือหนอ จึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบ พระองค์ตรัสว่า “ภิกษุเธอไม่ต้องอาบัติปาราชิก อนึ่ง... ภิกษุยังไม่ได้พิจารณาแล้วไม่พึงนั่งบนอาสนะ ภิกษุใดนั่ง ต้องอาบัติทุกกฏ”^{๓๐}

^{๒๙}ดูรายละเอียดในเรื่องพระจกขุบาลเถระ ; พุ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๒/๑/๓๒.

^{๓๐}วิ.ม.ท. (ไทย) ๑/๑๘๐/๑๕๒.

บิดาและบุตรวชในสำนักภิกษุ ภิกษุผู้เป็นบุตรได้กล่าวกับภิกษุจับหลังผลักไปจน ภิกษุผู้เป็นบิดาล้มลงถึงแก่ภรรณภาพ ท่านเกิดความกังวลใจว่า เราต้องอาบัติปาราชิกหรือหนอ จึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบ พระองค์ตรัสถามว่า “ภิกษุ เธอคิดอย่างไร” “ข้าพระพุทธเจ้าไม่มีความประสงค์จะฆ่า พระพุทธเจ้าข้า” “ภิกษุ เธอไม่มีความประสงค์จะฆ่า ไม่ต้องอาบัติ” ^{๓๑}

ภิกษุรูปหนึ่งต้องการทดลองจึงให้ยาพิษแก่ภิกษุอีกรูปหนึ่งนั้น ท่านถึงแก่ภรรณภาพ ภิกษุผู้ทดลองยาพิษเกิดความกังวลใจว่า เราต้องอาบัติปาราชิกหรือหนอ จึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบ พระองค์ตรัสถามว่า “ภิกษุ เธอคิดอย่างไร” “ข้าพระพุทธเจ้ามีความประสงค์จะทดลอง พระพุทธเจ้าข้า” “ภิกษุ เธอไม่ต้องอาบัติปาราชิก แต่ต้องอาบัติถุลลัจจัย” ^{๓๒}

จากการวินิจฉัยของพระพุทธเจ้าที่ได้ยกมานั้นอธิบายให้เห็นการพิจารณาในโทษของการกระทำที่ไม่มีเจตนากระทำต่างๆ และมีข้อยกเว้นอื่นๆ เช่น การไม่ตั้งใจ การกระทำด้วยความไม่รู้ ไม่ประสงค์ที่จะฆ่า การเป็นบ้าหรือวิกลจริตมีความจำคลาดเคลื่อน การมีจิตฟุ้งซ่าน และเกิดการกระสับกระส่ายด้วยเวทนา เป็นต้น

๕. เกณฑ์การวินิจฉัยโทษของปาณาติบาต

หลักการสำหรับเป็นเกณฑ์วินิจฉัยความดีและความชั่ว ลักษณะที่เป็นข้อตัดสินทางจริยธรรมในทางพระพุทธศาสนานั้นอาศัยการกระทำใน ๒ ลักษณะเป็นตัวจำแนก คือการกระทำที่ดีที่มีรากฐานมาจากกุศลมูลถือว่าการกระทำที่ดี มีประโยชน์ มีคุณค่า และการกระทำที่มีรากฐานมาจากอกุศลมูลถือเป็นการกระทำที่เป็นฝ่ายชั่ว^{๓๓} หรือเป็นการกระทำที่มาจากอวิชา คือ ความไม่รู้เป็นพื้นฐานต่อการกระทำที่เกิดโทษ^{๓๔} ซึ่งในส่วนของกรอธิบายเกณฑ์การวินิจฉัยโทษของปาณาติบาตนั้น ผู้ศึกษาจะอธิบาย ๓ ลักษณะคือการวินิจฉัยโทษตามหลักพระวินัย การวินิจฉัยโทษตามหลักเบญจศีล และเกณฑ์การวินิจฉัยการกระทำให้เกิดโทษของปาณาติบาต ดังนี้

^{๓๑} วิ.มท. (ไทย) ๑/๑๘๐/๑๕๓.

^{๓๒} วิ.มท. (ไทย) ๑/๑๘๑/๑๕๕.

^{๓๓} ดูรายละเอียดใน ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๕๓/๓๗๓, อัง.ทุก. (ไทย) ๒๐/๗๐/๒๗๕-๒๗๗.

^{๓๔} Christmas Humphreys, **A popular Dictionary of Buddhism**, (London : Curzon Press, 2005),

๕.๑ การวินิจฉัยโทษตามหลักพระวินัย

การบัญญัติสิกขาบทพระพุทธเจ้าเริ่มพระบัญญัติมาเรื่อยๆ เมื่อมีความประพฤติที่ไม่เหมาะสมเกิดขึ้นในคณะสงฆ์ พระองค์จึงเริ่มบัญญัติวินัยที่เราเรียกกันว่า “สิกขาบท” โดยเริ่มตั้งแต่พระบัญญัติ เช่น “ภิกษุใดจงใจพรากกายมนุษย์จากชีวิต หรือแสวงหาศีลตราอันจะพรากกายมนุษย์นั้น แม้ภิกษุนั้นก็เป็นปาราชิก หากล่วงละเมิดได้”^{๓๕} แต่ก็ได้เกิดการหลีกเลี่ยงสิกขาบทที่พระพุทธเจ้าบัญญัติขึ้น เช่น กลุ่มพระภิกษุฉัพพัคคีย์ ปวารณาภรรยาของอุบาสกคนหนึ่งล้มป่วยจึงหาทางเลี่ยงโดยการหลีกเลี่ยงการใช้อาวุธเข้าทำร้ายร่างกายแต่พรณนาถึงคุณของความดีที่ทำได้ เมื่อตายแล้ว จะได้ไปเกิดในสวรรค์ หรือในสุคติภูมิที่ดี อุบาสกเชื่อจึงรับประทานอาหารที่เสลงจนเสียชีวิต ภรรยาและชาวบ้าน ตำหนิและประณามการกระทำนั้น พระภิกษุได้ยื่นการตำหนิจึงนำเรื่องการกระทำของกลุ่มพระภิกษุฉัพพัคคีย์ไปกราบทูลพระพุทธเจ้าให้ทรงทราบ พระองค์จึงประชุมสงฆ์หาสาเหตุ เมื่อทราบสาเหตุที่เกิดขึ้นจึงบัญญัติพระอนุบัญญัติว่า

ภิกษุใดจงใจพรากกายมนุษย์จากชีวิต หรือแสวงหาศีลตราอันจะพรากกายมนุษย์นั้น กล่าวพรรณนาคอนความตายหรือชักชวนเพื่อให้ตายว่า “ท่านผู้เจริญ จะมีชีวิตอย่างไร ลำบากยากเข็ญนี้ไปทำไม ท่านตายเสียดีกว่าดังนี้” เธอมีจิตใจอย่างนี้ มีดำริในใจอย่างนี้ กล่าวพรรณนาคอนความตายหรือชักชวนเพื่อความตายโดยประการต่างๆ แม้ภิกษุนั้นก็เป็นปาราชิก หากล่วงละเมิดได้^{๓๖}

จากพระบัญญัติและอนุบัญญัติที่กล่าวอ้างมานั้น พระพุทธเจ้าทรงวินิจฉัยโทษของการละเมิดในสิกขาบทที่เกี่ยวข้องกับการละเมิดในบุคคลถ้าบุคคลที่ถูกละเมิดถึงแก่ความตาย พระพุทธเจ้าทรงปรับอาบัติปาราชิก ซึ่งเป็นโทษขั้นสูงสุดในพระพุทธศาสนา ขาดจากความเป็นภิกษุ ไม่สามารถร่วมสังฆากับพระภิกษุอื่นได้ นอกจากนั้นในคัมภีร์พระวินัยปิฎก ปวิวาร พระพุทธเจ้าทรงมีพระบัญญัติอีกว่า ภิกษุจงใจพรากกายมนุษย์จากชีวิต ต้องอาบัติ ๓ อย่าง คือ

๑. ชุดหลุมพรางไว้เจาะจงมนุษย์ว่า “บุคคลชื่อนี้จะตกลงไปตาย” ต้องอาบัติทุกกฏ
๒. เมื่อบุคคลนั้นตกลงไปได้รับทุกขเวทนา ต้องอาบัติตุลลัจจัย
๓. เขาตายต้องอาบัติปาราชิก^{๓๗}

^{๓๕} วิ.มท. (ไทย) ๑/๑๖๗/๑๓๙.

^{๓๖} วิ.มท. (ไทย) ๑/๑๗๑/๑๔๐-๑๔๑.

^{๓๗} วิ.ป. (ไทย) ๘/๑๕๙/๑๒๑.

ลักษณะที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติให้ปฏิบัติตามนั้นแสดงถึงความประสงค์เพื่อความดีงามแห่งคณะสงฆ์ เพื่อความมีมารยาทดีงามเป็นระเบียบแบบแผนการประพฤติที่ดีงามอันแสดงถึงพฤติกรรมที่สุภาพเรียบร้อย ทั้งทางกาย วาจาโดยมีใจเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมให้แสดงออกได้อย่างเหมาะสม ตามหลักธรรมทางพุทธศาสนา คนเราจะมีมารยาทดี คือ มีความประพฤติทางกายดี มีความประพฤติทางวาจาเรียบร้อย ก็ขึ้นอยู่กับใจ ถ้าใจดี มารยาททางกาย ทางวาจา ก็พลอยดีไปด้วย ช่วยให้คนมีมารยาทงาม คนใจดี ก็มีมารยาทดี พฤติกรรมที่แสดงออกมาทางกาย ก็สุภาพอ่อนน้อม ควกราบก็กราบ ควรวไหว้ก็ไหว้ เป็นคนอ่อนน้อมถ่อมตน จึงเป็นเรื่องเบื้องต้นที่ภิกษุผู้บวชเข้ามาแล้ว จะต้องศึกษาเรียนรู้เพื่อจะได้ปฏิบัติเสมอภาคกัน หากไม่ปฏิบัติตาม ก็เหมือนเป็นคนไม่มีมารยาท มีความผิดพลาดบกพร่อง มีความเสียหายใช้การไม่ได้ ความเสื่อมเสียที่จะเกิดขึ้นนี้เรียกว่า วิบัติ คือ คีลวิบัติ อาจารย์วิบัติ ทิฏฐิวินัยวิบัติ อาชีวิวิบัติ^{๓๘} วิบัติ ๔ ประการ ได้แก่

๑. คีลวิบัติ วิบัติแห่งศีล ได้แก่ ความเสียหายแห่งศีล เสียศีล สำหรับพระภิกษุ คือ ต้องอาบัติ ปาราชิก หรือ สังฆาทิเสส

๒. อาจารย์วิบัติ วิบัติแห่งอาจารย์ ได้แก่ ความเสียหายมารยาท เสียความประพฤติจรรยา มารยาทไม่ดี สำหรับพระภิกษุ คือ ต้องลหุกาบัติ (อาบัติเบา) ตั้งแต่ถูกลัจฉัยถึงทุพภาสิต

๓. ทิฏฐิวินัย วิบัติแห่งทิฏฐิ ได้แก่ ความเห็นผิดธรรมผิดวินัย

๔. อาชีวิวิบัติ วิบัติแห่งอาชีพ ได้แก่ ความเสียหายแห่งการเลี้ยงชีพ ประกอบมิจฉาชีพ หาเลี้ยงชีพในทางที่ผิด^{๓๙}

การบัญญัติพระวินัยและการผ่อนผันวินัยบางอย่าง พระพุทธเจ้าทรงอนุวัตตามจารีตธรรมเนียม เช่น บางครั้งเป็นคราวอภิสัมัยทรงอนุญาตให้สงฆ์มีสิทธิพิเศษบางอย่างที่ในวินัยเดิมห้าม และหากมิใช่สมัยเช่นนั้นก็ทำไม่ได้ เมื่อพ้นพุทธกาลปรากฏมีคณะสงฆ์บางหมู่ต้องการแก้ไขพระวินัย และตัดข้อบัญญัติบางประการ ทั้งนี้เพื่ออนุโลมตามกาลเทศะ หรือความเข้าใจพระพุทธบัญญัติตามอัตโนมัตก็ตาม ได้แปรลักษณะที่มีการตัดทิ้งอนุบัญญัติไปบ้าง แต่ทั้งนี้ลักษณะที่เป็นมูลลักษณะใหญ่ ยังคงรักษาอยู่ โดยนำหลักฐานที่พระพุทธเจ้าตรัสกับพระอานนท์ว่า “อานนท์ เมื่อเราล่วงไป สงฆ์หวังอยู่ก็พึงถอนลักษณะเล็กน้อยได้”^{๔๐}

^{๓๘} ดูรายละเอียดใน วิ.ป. (ไทย) ๘/๒๗๑/๓๖๔.

^{๓๙} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๗, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๑๓๕-๑๓๖.

^{๔๐} วิ.จ. (ไทย) ๗/๔๔๑/๓๘๒.

จากการที่พระพุทธเจ้าทรงผ่อนผันแสดงให้เห็นว่า พระพุทธเจ้าทรงเป็นผู้ที่มีการผ่อนปรนตามสภาพความเป็นจริง และอนุโลมตามจารีตประเพณีของบ้านเมือง ทรงสั่งสอนพุทธธรรมด้วยภาษาสามัญที่ประชาชนใช้ เพื่อให้ทุกคนทุกชั้น ทุกระดับการศึกษา ได้รับประโยชน์จากธรรมนี้ทั่วถึงไม่ทรงนิยมหักล้าง ความเชื่อถือเดิมในรูปถ้อยคำที่ใช้ ทรงหักล้างเฉพาะแต่ตัวความเชื่อถือที่แฝงอยู่เป็นความหมายของถ้อยคำเหล่านั้นเท่านั้น กล่าวคือ ไม่ทรงปฏิเสธหรือขัดแย้งด้วยวิธีรุนแรง ทรงนิยมการเปลี่ยนแปลงแบบไม่รู้สีกัตัว หรือแบบโอนอ่อนผ่อนตามมากกว่า^๑ โดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ในการปฏิบัติตามคำสอนของพระองค์ เพื่อให้เกิดความสะดวกในการปฏิบัติศาสนกิจให้ถูกต้องตามพระธรรมวินัย ดำรงชีวิตให้สอดคล้องกับภูมิประเทศ เพื่อให้พระพุทธศาสนาได้ดำรงอยู่ในแคว้นต่างๆ ไม่ให้เกิดความสั่นคลอน หรือสงสัยในข้อบัญญัติของพระพุทธเจ้า เพราะพระพุทธศาสนามีหลักคำสอนสำหรับพัฒนาบุคคลให้บรรลุจุดมุ่งหมายสูงสุดแห่งชีวิตบนพื้นฐานของเหตุผลและความถูกต้อง

๕.๒ การวินิจฉัยโทษตามหลักเบญจศีล

ศีล แปลว่า ปกติ ธรรมชาติ นิสัย ความเคยชิน เป็นต้น เป็นการทำให้เป็นปกติ ความตั้งใจงดเว้น ความสำรวมระวัง และเป็นข้อประพฤติปฏิบัติในการควบคุมกายวาจาและใจ ศีล ๕ หรือเบญจศีล คือ ความประพฤติชอบทางกายและวาจา^๒ ข้อปฏิบัติในการเว้นจากความชั่วที่ทำให้พฤติกรรมดำเนินไปตามปกติ เป็นจริยธรรมในการดำเนินชีวิตที่ดีงาม^๓ ในคัมภีร์วิสุทธิมรรค พระพุทธโฆสจารย์อธิบายว่า “คำว่าตั้งตนอยู่ในศีลแล้ว คือ เมื่อตั้งอยู่ในศีลแล้ว โยคีบุคคลผู้บำเพ็ญศีลให้บริบูรณ์เท่านั้น จึงเรียกได้ว่า ผู้ตั้งอยู่ในศีล ณ ที่นี้ เพราะบำเพ็ญศีลให้บริบูรณ์”^๔ เมื่อมีการละเมิดในศีลมีแต่ความเสื่อม ได้รับความเดือดร้อน เพราะผลแห่งแต่อกุศลธรรมที่ตนประพฤติดิ ศีลธรรมนั้นมากน้อยตามความหนักเบาแห่งบาปอกุศลที่กระทำลงไป ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาได้แสดงโทษของปาณาติบาตไว้ดังนี้

^๑ ดูรายละเอียดใน พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), **พุทธธรรม ฉบับขยายความ**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๕, (กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, ๒๕๕๒), หน้า ๗-๘.

^๒ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, หน้า ๑๗๕.

^๓ Richard F. Gombrich, **Theravāda Buddhism: A social history from ancient Benares to modern Colombo**, 2nd ed., (New York : Routledge, 2006), p.90.

^๔ พระพุทธโฆสเถระ, **คัมภีร์วิสุทธิมรรค**, สมเด็จพระพุทธเจ้าจารย์ (อาจ อาสภมหาเถระ) แปลและเรียบเรียง, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพฯ : บริษัท ธาราเพรส จำกัด, ๒๕๔๘), หน้า ๑๖.

ในคัมภีร์พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค พระพุทธเจ้าตรัสว่า “เมื่อปาณาติบาตแพร่หลาย คนเหล่านั้นก็มีอายุเสื่อมถอยบ้าง มีวรรณะเสื่อมถอยบ้าง เมื่อพวกเขามีอายุเสื่อมถอยบ้างมีวรรณะเสื่อมถอยบ้าง บุตรของมนุษย์ที่มีอายุขัย ๘๐,๐๐๐ ปี ก็มีอายุขัยถอยลงเหลือ ๔๐,๐๐๐ ปี”^{๔๕}

ในคัมภีร์พระสุตตันตปิฎก พระพุทธเจ้าตรัสกับสุภมาณพ บุตรของโตเทยยพราหมณ์ว่า

มาณพ บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นสตรีก็ตาม เป็นบุรุษก็ตาม เป็นผู้ฆ่าสัตว์ เป็นคนหยาบข่า มีมือเข็มนิ้ว ผักไฟในการประหัดประหารไม่มีความกรุณาในสัตว์ทั้งหลาย เพราะกรรมนั้นที่เขาให้บริบูรณ์ยึดมั่นไว้อย่างนั้น หลังจากตายแล้ว เขาจึงไปเกิดในอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก หลังจากตายแล้ว ถ้าไม่ไปเกิดในอบายทุกคติ วินิบาต นรก กลับมาเกิดเป็นมนุษย์ในที่ใดๆ เขาก็จะเป็นคนมีอายุสั้น

มาณพ บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นสตรีก็ตาม เป็นบุรุษก็ตาม เป็นผู้เบียดเบียนสัตว์ทั้งหลายด้วยฝ่ามือบ้าง ด้วยก้อนดินบ้าง ด้วยท่อนไม้บ้าง ด้วยคัสตราบ้าง เพราะกรรมนั้นที่เขาให้บริบูรณ์ ยึดมั่นไว้อย่างนั้น หลังจากตายแล้วเขาจึงไปเกิดในอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก หลังจากตายแล้ว ถ้าไม่ไปเกิดในอบายทุกคติ วินิบาต นรก กลับมาเกิดเป็นมนุษย์ในที่ใดๆ เขาก็จะเป็นผู้มีโรคมาก^{๔๖}

ภิกษุทั้งหลาย ปาณาติบาต (การฆ่าสัตว์) ที่บุคคลเสพ เจริญ ทำให้มากแล้ว ย่อมอำนวยความสะดวกให้ไปเกิดในนรก อำนวยความสะดวกให้ไปเกิดในกำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน อำนวยความสะดวกให้ไปเกิดในเปรตวิสัย วิกาบทแห่งปาณาติบาตอย่างเขาที่สุด ย่อมอำนวยความสะดวกให้เป็นผู้มีอายุน้อยแก่ผู้เกิดเป็นมนุษย์^{๔๗}

ปาณาติบาต การฆ่าสัตว์ มีผลชั่วทั้งในภพนี้และภพหน้า^{๔๘}

สรุปได้ว่าการละเมิดศีลนั้นจะก่อให้เกิดต่างกันไป เช่น ทำให้อายุสั้น มีอายุน้อยลง เมื่อตายไปแล้ววิบากกรรมจะส่งผลให้ไปเกิดในทุกคติภูมิต่างๆ ในความเป็นจริงของชีวิต การไม่ฆ่าสัตว์ตัดชีวิตเลยนั้นทำได้ยาก เพราะในการดำรงชีวิตให้อยู่รอดได้นั้นบ่อยครั้งก็จำต้องอาศัยชีวิตของสัตว์อื่นเป็นอาหาร แม้กระนั้นการฆ่าชีวิตสัตว์อื่นเพื่อความอยู่รอดก็ยิ่งถือว่าผิดศีลในทางพุทธศาสนาอยู่แน่นอน ศีลจึงเป็นบัพพัญญุตินิยามที่วางไว้เป็นหลักปฏิบัติสำหรับปกครองหมู่คณะ เพื่อให้การดำรงและ

^{๔๕} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๔๔/๗๐.

^{๔๖} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๒๓๐/๓๕๐-๓๕๑.

^{๔๗} อ.จ.อ.จ. (ไทย) ๒๓/๔๐/๓๐๑.

^{๔๘} อ.จ.ท.ส. (ไทย) ๒๔/๑๖๗/๓๐๒.

ความเป็นอยู่ร่วมกันด้วยสันติสุข ไม่เบียดเบียนกัน เป็นเครื่องวัดความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ มีความเป็นระเบียบเรียบร้อยและความมีกิริยามารยาทที่ดีงาม เพื่อเสริมสร้างความสะดวกสบายในสังคม

๕.๓ เกณฑ์การวินิจฉัยการกระทำให้เกิดโทษของปาณาติบาต

พระอรชกถาจารย์อธิบายไว้ว่า “ปาณาติบาตนี้ นั้น ชื่อว่ามีโทษน้อย ในเพราะสัตว์เดียรัจฉาน เป็นต้น ที่ปราศจากคุณ สัตว์มีชีวิตตัวเล็กๆ ชื่อว่ามีโทษมาก ในเพราะสัตว์มีชีวิตตัวใหญ่”^{๔๘}และ ท่านผู้รู้ได้กล่าวถึงเกณฑ์การวินิจฉัยการกระทำให้เกิดโทษของปาณาติบาต ดังมีรายละเอียดดังนี้

สมเด็จพระญาณสังวร (เจริญ สุวฑฺฒโน)^{๔๙} ได้กล่าวถึงเกณฑ์การวินิจฉัยเกี่ยวกับการฆ่า สัตว์ตามหลักพระพุทธศาสนาว่า การฆ่าสัตว์ท่านแสดงว่ามีโทษมากและน้อยต่างๆ กัน คือ ถ้าฆ่าผู้ที่มีคุณมาก มีเจตนาฆ่าแรงมาก มีความพยายามมาก ก็มีโทษมาก ถ้าฆ่าผู้ที่มีคุณน้อย มีเจตนาอ่อน มีความพยายามน้อย ก็มีโทษน้อยลงมาตามส่วน

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต)^{๕๐} ได้กล่าวถึงเกณฑ์การวินิจฉัยเกี่ยวกับการฆ่าสัตว์ ตามหลักพระพุทธศาสนาว่า การกระทำแบบใดจะมีโทษมากหรือโทษน้อย มีบาปมากหรือบาปน้อย โดยมีหลักการที่ควรพิจารณา ดังนี้

๑) ดูที่ตัวสัตว์นั้นเองว่า มีคุณมากหรือคุณน้อย มีโทษมากหรือโทษน้อย ถ้าสัตว์นั้นมีคุณความดีมาก เช่น บิดา มารดา เมื่อฆ่าก็เป็นบาปมากมีโทษมาก ผู้ใดมีคุณประโยชน์ต่อสังคมมาก มีคุณธรรมมาก เราไปฆ่าก็เป็นบาปมาก ถ้าฆ่ามนุษย์ซึ่งเป็นสัตว์ที่มีศักยภาพในการทำความดีมาก ก็เป็นบาปมากกว่าฆ่าสัตว์เดียรัจฉาน ซึ่งเป็นสัตว์ที่มีศักยภาพในการทำความดีงามได้น้อยระหว่างสัตว์เดียรัจฉานด้วยกัน ถ้าเป็นสัตว์ที่มีคุณน้อย หรือเป็นสัตว์ที่มีโทษ การฆ่าก็เป็นบาปน้อย แต่ไม่ว่าในกรณีใดก็คือการทำลายชีวิตทั้งนั้น อันนี้ต้องยอมรับความจริง เป็นการยอมรับขึ้นหนึ่งว่ามีการฆ่า แต่แยกได้ในแง่ที่ว่ามันเป็นบาปมากหรือบาปน้อย

๒) ดูที่เจตนาของผู้กระทำว่า ทำด้วยเจตนาหรือความรู้สึกอย่างไร ถ้าทำด้วยกิเลสแรง มีความรู้สึกเกลียดชัง เคียดแค้น มุ่งร้าย มุ่งทำลาย กลั่นแกล้ง รังแก ช่มเหง เบียดเบียน อย่างนี้ถือว่าเป็นบาปมากมีโทษมาก แต่ถ้ามีเจตนาไม่รุนแรง หรือมีเจตนาในทางที่ดี ก็มีโทษน้อย เช่น ในกรณีของคนที่ป้องกันตัวเป็นต้น ซึ่งไม่ได้มีเจตนามุ่งร้ายทำลายใคร ไม่ได้ทำด้วยเจตนาที่จะเบียดเบียนคนอื่น

^{๔๘} พุ.อิตฺติ.อ. (ไทย) ๑/๔/๔๔.

^{๔๙} สมเด็จพระญาณสังวร (เจริญ สุวฑฺฒโน), **หลักพระพุทธศาสนา**, หน้า ๑๘๑-๑๘๒.

^{๕๐} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **กายหายใช้ ใจหายทุกข์ การทำแท้งในทัศนะของพระพุทธศาสนา สันนาหารธรรม : ชีวิต จริยธรรมกับการวิจัยทางแพทย์ (ฉบับพิมพ์รวมเล่ม อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพนางประไพ แแนวจำปา)**, (กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, ๒๕๔๓), หน้า ๑๙-๒๐.

๓) ดูที่ความพยายาม ถ้ามีการตระเตรียมการ มีการวางแผนการอย่างจริงจัง ทำด้วยความหมายมั่นอย่างรุนแรง จงล้าจงผลาญเต็มที่ ไม่ยอมหยุดไม่ยอมเลิก ก็บาปมาก แต่ถ้าทำด้วยอารมณ์วูบ แม้จะมีกิเลสมาก เช่นโกรธรุนแรง ก็บาปเบาว่า

นอกจากนี้ในกรณีของการฆ่าสัตว์เดียรัจฉาน โดยทั่วไปยังบาปน้อยบาปมากต่างกันตามขนาดร่างกายของสัตว์นั้นๆ ด้วย เพราะฆ่าสัตว์ใหญ่ การลงมือหรือการกระทำก็ใหญ่ แรงกระทบต่อจิตก็มาก ฆ่าสัตว์เล็ก การลงมือหรือการกระทำก็เล็กน้อย แรงกระทบต่อจิตหรือความเคลื่อนไหวของจิตก็น้อย

สมภาร พรหมทา กล่าวสรุปไว้ว่า จริยธรรมในพระพุทธศาสนาเป็นสัมบูรณ์นิยม การฆ่าผิดเสมอไม่ว่าจะฆ่าด้วยเหตุผลใดก็ตาม แต่ความผิดที่เกิดขึ้นตามลำดับความหนักเบาตามเงื่อนไขหลายๆ อย่าง เงื่อนไขหนึ่งที่ทำให้การฆ่าเป็นความผิดชนิดเบาที่สุดคือ ความจำเป็น^{๕๒} ถ้าอะไรคือความหมายถูกต้อง อะไรคือสิ่งที่มนุษย์สามารถกระทำได้ พุทธจริยศาสตร์ขานรับเพื่อสิ่งนี้^{๕๓}

พระมหาทวี จานวโร (อ่อนปัสสา)^{๕๔} กล่าวไว้ในงานวิจัยว่า เกณฑ์การตัดสินคุณค่าของชีวิตสัตว์นั้น ขึ้นอยู่กับคุณประโยชน์และขนาดของสัตว์นั้นๆ เป็นสมมูลฐาน กล่าวคือ ถ้าสัตว์มีคุณประโยชน์ต่อมนุษย์มากหรือมีขนาดใหญ่มากก็มีโทษมาก ถ้าสัตว์มีคุณประโยชน์ต่อมนุษย์น้อย หรือมีขนาดเล็กกว่าก็จะมีโทษน้อย

จะเห็นว่าเกณฑ์ในการตัดสินทางจริยศาสตร์ของพุทธปรัชญานั้น มีความหลากหลายตามแต่กรณีที่มีสถานการณ์เกี่ยวข้อง ซึ่งเป็นการแสดงให้เห็นพฤติกรรมทางจริยศาสตร์ของพุทธปรัชญาว่าเป็นกระบวนการต่อเนื่องกันโดยเริ่มตั้งแต่การดำริคือ การคิดไปจนกระทั่งมีผลสำเร็จจากการกระทำนั้น และมีหลักสำหรับพิจารณาตัดสินว่าอะไรผิด อะไรถูก อะไรสมควร อะไรไม่สมควร หลักในการพิจารณาตัดสินดังกล่าวมีอยู่หลายประการ ดังนี้

๑) พิจารณาถึงเจตนา อันหมายถึง ความตั้งใจ ความมุ่งหมายใจจะทำ ในการตัดสินจริยศาสตร์ไม่ได้มองเพียงที่การกระทำ แต่ต้องมองเข้าไปที่เจตนาด้วยว่า มีความตั้งใจทำสิ่งนั้นหรือไม่ ถ้ามีเจตนาในการทำความผิดก็ตัดสินว่ามีความผิด

^{๕๒} สมภาร พรหมทา, *พุทธศาสนากับปัญหาจริยศาสตร์ โสภณีย์ ทำแท้ง และการอุณยฆาต*, หน้า ๑๑๓.

^{๕๓} Somporn Promta, *An Essay Concerning Buddhist Ethics*, (Bangkok : Chulalongkorn University Press, 2008), P.25.

^{๕๔} พระมหาทวี จานวโร (อ่อนปัสสา), "ปาณาติบาตกับปัญหาจริยธรรมในพุทธปรัชญา", *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔).

๒) พิจารณาตามบทบัญญัติ หมายถึงบัญญัติที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้ ถ้าเป็นการละเมิดบทพระบัญญัติหรือพระอนุบัญญัติก็จัดว่ามีความผิด

๓) พิจารณาที่ฐานของจิต หมายความว่า เมื่อกระทำการสิ่งนั้น จิตอยู่บนพื้นฐานของอะไรถ้าอยู่บนพื้นฐานของอกุศลมูล เป็นสภาพจิตที่ฉลาด การกระทำนั้นช่วยรักษาสภาพจิตใจให้สะอาดและช่วยยกระดับจิตให้สูงขึ้น การกระทำนั้นจัดว่าถูกต้อง ถ้าการกระทำนั้น ทำให้จิตงมงายเพราะอยู่บนพื้นฐานของอกุศลมูล สภาพจิตตกต่ำกล่าวคือ จิตขุ่นมัว การกระทำนั้นจัดว่าไม่ถูกต้อง

๔) พิจารณาที่ผลของการกระทำ คือถ้าการกระทำนั้นให้ประโยชน์ ให้ความสุข ทั้งแก่ตนและผู้อื่น การกระทำนั้นจัดว่าถูกต้อง ข้อที่ต้องกำหนดในที่นี้คือ ไม่ได้พิจารณาผลดีเฉพาะสำหรับตนเองเท่านั้น แต่ต้องพิจารณาไปถึงผลที่กระทบต่อผู้อื่นด้วยควบคู่กันไป ถ้าเกิดผลดีแก่ตนส่วนเดียว ก็จัดว่ายังไม่ถูกต้องเพียงพอ เพราะการกระทำบางอย่างเกิดผลร้ายแก่ผู้อื่นด้วย

๕) พิจารณาที่ผลการปฏิบัติโดยตรง คือ ถ้าการกระทำนั้นทำจิตให้ประกอบด้วยลักษณะ ๓ อย่างคือ มีความสะอาด มีความสงบ และมีความสว่าง ห่างไกลจากทุจริต นิวรณ์และอุปกิเลสจัดว่าเป็นการปฏิบัติถูกต้อง แต่ถ้าเกิดขึ้นลักษณะตรงกันข้ามกล่าวคือ การกระทำนั้นทำให้จิตใจหยาบ วุ่นวาย มัวหมองก็จัดว่าเป็นการปฏิบัติไม่ถูกต้อง

นอกจากนี้การที่บุคคลจะกระทำปาณาติบาตสำเร็จต้องประกอบด้วยองค์ ๕ จึงจะเป็นปาณาติบาต ถ้าบกพร่องข้อหนึ่งข้อใด ก็ไม่ถือว่าผิด อย่างไรก็ตาม ความเป็นกรรมในเพราะเรื่องนี้ยังมีอยู่ ดังพระพุทธเจ้าตรัสว่า “เรากล่าวเจตนาว่าเป็นตัวกรรม บุคคล คิดแล้ว จึงกระทำการด้วยกาย วาจา ใจ”^{๕๕} สามารถอธิบายซึ่งโทษหรือกรรมหนัก กรรมเบาของการฆ่าสัตว์ โดยยกประเด็นสำคัญมา ๔ ประการ คือ

ประการแรก คุณ นั่นคือ ถ้าฆ่าสัตว์ที่มีคุณมากก็จะมีโทษหรือกรรมหนัก แต่ถ้าฆ่าสัตว์มีคุณน้อยก็จะมีโทษหรือกรรมเบา เช่น ฆ่าคนทั่วไปย่อมมีโทษหรือเป็นกรรมหนักกว่าฆ่าคนมีคุณ เช่น พ่อแม่ ครูบาอาจารย์ อีกนัยหนึ่ง ฆ่าคนดีมีคุณธรรม มีโทษหรือเป็นกรรมหนักกว่าฆ่าคนชั่วไร้คุณธรรม

ประการที่สอง ขนาด นั่นคือ ถ้าฆ่าสัตว์ใหญ่มีโทษหรือกรรมหนัก ถ้าฆ่าสัตว์เล็กก็มีโทษหรือกรรมเบา เช่น ฆ่าวัวย่อมมีโทษหรือเป็นกรรมหนักกว่าการฆ่ามด

ประการที่สาม ความพยายาม นั่นคือ ถ้าใช้ความพยายามสูงก็มีโทษหรือกรรมหนัก แต่ถ้าใช้ความพยายามน้อยก็มีโทษหรือกรรมเบา

และประการสุดท้าย เจตนา นั่นคือ ถ้าเจตนาในการฆ่าแรงกล้าก็จะมีโทษหรือเป็นกรรมหนัก แต่ถ้าเจตนาในการฆ่าอ่อนก็จะไม่มีโทษหรือเป็นกรรมเบา

^{๕๕} วจ.ฉก. (ไทย) ๒๒/๖๓/๕๗๗.

โดยประการสุดท้ายคือเจตนาที่แท้และสำคัญที่สุด กล่าวคือ แม้ว่า คุณ ขนาด และความพยายามเท่ากัน ก็ต้องดูเจตนาในการกล่าวแรงกล้าอย่างไร ยิ่งเจตนาแรงกล้ามาก การกระทำนั้นก็จะมีโทษหรือเป็นบาปมาก ซึ่งสอดคล้องกับคำกล่าวของ อิมมานูเอล คานต์ นักปรัชญาสมัยใหม่ ที่กล่าวไว้ว่า “ระบบจริยศาสตร์ที่จะตัดสินว่าสิ่งใดดี หรือ ชั่ว ให้ถือเอาเจตนาที่จะทำตามหน้าที่ทางศีลธรรมเป็นเกณฑ์ตัดสิน ไม่เอาผลที่เกิดขึ้นจากการกระทำตัดสิน”^{๕๖} นอกจากนี้คานต์ยังกล่าวต่อว่า เกณฑ์ตัดสินการกระทำจะต้องคงที่ไม่เปลี่ยนแปลงและเป็นสิ่งที่ดี โดยไม่มีเงื่อนไขนอกจากเจตนาดี (Good will)^{๕๗} สิ่งที่สำคัญที่สุดในการตัดสินการกระทำคือพันธะทางศีลธรรม ความถูกต้องของการกระทำไม่ได้ ขึ้นอยู่กับผลของการกระทำ แต่จะอยู่ในธรรมชาติภายในของการกระทำนั่นเอง^{๕๘} และศึกษาถึงผลดีและผลกระทบจากการกระทำในสิ่งต่างๆ ศึกษาสาเหตุของปัญหาและหากระบวนการแก้ไขเมื่อมีปัญหาเกิดขึ้นจากประสบการณ์ที่เรารู้ว่าเป็นตัวอย่างที่ดีอาจช่วยบ้างในบางส่วน แต่แหล่งที่มาของการทำความดีอยู่ในตัวเรา^{๕๙} เพื่อประยุกต์วิธีเพื่อไปแก้ปัญหาดังกล่าว เช่น ปัญหาความอยุติธรรมในสังคม ปัญหาสิ่งแวดล้อม ปัญหาความรุนแรง ปัญหาทางเศรษฐกิจ^{๖๐} มีคำกล่าวไว้ว่า “เราสามารถเปลี่ยนแปลงสิ่งที่ไม่ดีเป็นดีอยู่ที่เราจะเลือกทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงหรือการสูญเสีย”^{๖๑} เพราะปัญหาทางศีลธรรมจะบ่งไปทางผิดหรือถูก ดีหรือชั่ว บุญหรือบาป แต่ปัญหาทางจริยธรรม (แนวตะวันตก) จะบ่งชี้ไปทางควรหรือไม่ควร เหมาะสมหรือไม่เหมาะสม ซึ่งในทางจริยศาสตร์ถือว่าเป็นทางสองแพร่ง (Dilemma) คือผู้ปฏิบัติจะต้องใคร่ครวญตัดสินใจเลือกปฏิบัติเอาเองว่า ควรหรือไม่ควร เหมาะสมหรือไม่เหมาะสม หรืออาจจะพิจารณาในประเด็นอื่นๆ ประกอบว่าคุ้มหรือไม่คุ้มกับผลที่ได้รับเมื่อกระทำลงไป^{๖๒} โดยสิ่งที่กระทำลงไปนั้นต้องตั้งอยู่บนรากฐานของความถูกต้อง ไม่ขัดกับหลักศีลธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี และกฎหมายที่สำคัญในสังคมหรือถิ่นที่ตนเองอาศัยอยู่ พยายาม

^{๕๖} อังใน ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรมศัพท์ปรัชญาอังกฤษ-ไทย**, (กรุงเทพมหานคร : อัมรินทร์พรินต์ติ้งกรุ๊ป, ๒๕๓๒), หน้า ๒๘.

^{๕๗} Immanuel Kant, **Fundamental Principle of the Metaphysics of Morals**, tr. by Thomas Kingsmill Abbott, (New York : Cosimo Classics, 2009), p.10.

^{๕๘} John Hospers, **Human Conduct : Problems of Ethics**, 3rd ed., (California : Wadsworth Publishing Company, 1995), p.284.

^{๕๙} Nina van Gorkom, **Buddhism in Daily Life**, (Bangkok : Dhamma Study Group, 1977), p.13.

^{๖๐} Damien Keown, **A Dictionary of Buddhism**, (New York : Oxford University Press, 2003), p. 86.

^{๖๑} Subhadra Panyadeep, “Buddhist Ethics and Trends in Education”, **Buddhist & Ethics Symposium Volume**, ed. by Dion Peoples, (Bangkok : MCU Press, 2008) : 157.

^{๖๒} นายแพทย์ปณวัตร กิตติมานนท์, “การศึกษาวิเคราะห์ปณตติบาตในเซลล์มนุษย์และตัวอ่อนมนุษย์”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์ดุสิตบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓).

แสวงหาความสุขให้เกิดขึ้นแก่ตนเองและสังคม เพราะว่ามันมนุษย์เป็นสัตว์สังคม เมื่ออยู่รวมกันในสังคม ก็ย่อมต้องการความสงบสุขหรือสันติสุข จึงต้องมีการพัฒนาตนจะทำให้เกิดความเจริญรุ่งเรืองก้าวหน้าในทุกด้าน เมื่อสามารถพัฒนาตนให้มีสติปัญญาที่มีคุณภาพที่ดีแล้ว ก็จะนำพาสังคมไปสู่ความเจริญรุ่งเรืองในทิศทางที่ถูกต้อง ก่อให้เกิดผลในการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และประเทศชาติสืบต่อไป

๖. บทสรุป

การกระทำปาณาติบาตถือว่าการฆ่าสัตว์ หรือเป็นการเข้าไปตัดรอนชีวิตของสัตว์ให้ตาย ซึ่งการวินิจฉัยว่าการกระทำใดผิดศีลข้อปาณาติบาตหรือไม่นั้น ต้องพิจารณาองค์ปาณาติบาตทั้ง ๕ ประการ อันได้แก่ สัตว์นั้นมีชีวิต รู้ว่าสัตว์นั้นมีชีวิต มีจิตที่คิดจะฆ่า มีความพยายามที่จะฆ่า และสัตว์นั้นตายด้วยความพยายาม ซึ่งการกระทำใดครบทั้งองค์ ๕ ถือว่าการกระทำนั้นเป็นปาณาติบาต แต่ถ้าวการกระทำใดไม่ครบองค์ปาณาติบาต ๕ ประการ ถือว่าการกระทำนั้นไม่เป็นปาณาติบาต เนื่องจากการกระทำปาณาติบาตมีหลายวิธีด้วยกัน ซึ่งแต่ละวิธีมีเป้าหมายเหมือนกัน คือเพื่อให้สัตว์หรือสิ่งมีชีวิตนั้นตาย การพิจารณาโทษของปาณาติบาตต้องพิจารณาจากองค์ประกอบว่า สัตว์ที่ฆ่ามีขนาดใหญ่หรือเล็ก มีความเพียรพยายามมากหรือน้อย และมีเจตนารุนแรงหรือไม่รุนแรง มาพิจารณาร่วมด้วย

มนุษย์และสัตว์มีความเหมือนกันอยู่ประการหนึ่งคือเมื่ออยู่รวมกันแล้วสิ่งที่ตามมาคือการทะเลาะวิวาทหรือมีการขัดแย้งกันเป็นธรรมดา แต่มนุษย์ต่างจากสัตว์ตรงที่ที่ข้อพิพาทนั้นสามารถหาข้อยุติกันลงได้ด้วยการอาศัยเหตุผลมาอภิปรายแสดงความคิดเห็น ในขณะที่สัตว์ใช้เพียงกำลังในการตัดสินปัญหาการเกิดข้อพิพาทและความขัดแย้งของมนุษย์โดยส่วนมากแล้วจะเกิดมาจากปัญหาการดำรงชีวิต การดูแลรักษาทรัพย์สินและชีวิต เกิดการต้องการในสิ่งต่างๆ อย่างไม่มีการจำกัด พระพุทธศาสนาจึงมีหลักธรรมหลายระดับซึ่งเหมาะสมกับการดำเนินชีวิตที่ดำรงมา โดยการใช้สติปัญญาของตนเองในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น และศึกษาถึงผลดีและผลกระทบจากการกระทำในสิ่งต่างๆ ศึกษาหาสาเหตุของปัญหาและหากระบวนการแก้ไขเมื่อมีปัญหาเกิดขึ้น โดยตั้งอยู่บนรากฐานของความถูกต้อง ศีลธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี และกฎหมายที่สำคัญในสังคมหรือถิ่นที่ตนเองอาศัยอยู่ พยายามแสวงหาความสุขให้เกิดขึ้นแก่ตนเองและสังคม ระบบจริยธรรมจึงต้องเข้ามามีบทบาทสำคัญในการดำเนินชีวิต เป็นหลักในการทำงาน ควบคุมการกระทำทั้งทางกาย ทางวาจา และทางใจ เพื่อชี้แนวทางในการประพฤติปฏิบัติและเป็นหนทางแห่งความถูกต้องดำรง

บรรณานุกรม

๑. ภาษาบาลีและภาษาไทย :

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.**

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถา แปล ชุด ๙๑ เล่ม.** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์

มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๕.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช). **พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ คำวัต, พิมพ์ครั้งที่ ๓.**

กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๕๑.

_____ . **พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ ชุดศัพท์วิเคราะห์.** พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร :

เลียงเชียง, ๒๕๕๐.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). **กายหายใช้ ใจหายทุกข์ การทำแท้งในทัศนะของพระพุทธศาสนา**

สนทนารธรรม : ชีวิต จริยธรรมกับการวิจัยทางแพทย์ (ฉบับพิมพ์รวมเล่ม อนุสรณ์ในงาน

พระราชทานเพลิงศพนางประไพ แนวจำปา). กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, ๒๕๔๙.

_____ . **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม.** พิมพ์ครั้งที่ ๑๗. กรุงเทพมหานคร :

โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

_____ . **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์.** พิมพ์ครั้งที่ ๑๑/๒. กรุงเทพมหานคร : บริษัท

เอส.อาร์.พรีนติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๕๑.

_____ . **พุทธธรรม ฉบับขยายความ.** พิมพ์ครั้งที่ ๑๕. กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, ๒๕๕๒.

พระพุทธโฆสะเถระ. **คัมภีร์วิสุทธิมรรค.** สมเด็จพระพุทธจาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถระ) แปลและเรียบเรียง.

พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร : บริษัท ธาราเพรส จำกัด, ๒๕๔๘.

พระลัทธัมโชติโก ฐัมมจริยะ. **ปรมัตตโชติกะ มหาอภิธัมมัตถสังคหะฎีกา ปริเฉทที่ ๕ เล่ม ๒.**

กรุงเทพมหานคร : สุทธิสารการพิมพ์, ๒๕๒๕.

พระสารประเสริฐ (ตรี นาคประทีป). **ปาลี สยาม อภิธาน**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๒.

พระอุตรคณาธิการ (ชวินทร์ สระคำ) และจำลอง สารพัดนึก. **พจนานุกรมบาลี-ไทย ฉบับนักศึกษา**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๐.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมศัพท์ปรัชญาอังกฤษ-ไทย**. กรุงเทพมหานคร : อัมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป, ๒๕๓๒.

สมเด็จพระญาณสังวร (เจริญ สุวฑฺฒโน). **หลักพระพุทธศาสนา**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๐. กาญจนบุรี : สหายพัฒนาการพิมพ์, ๒๕๔๒.

สมภาร พรหมทา. **พระพุทธศาสนากับปัญหาจริยศาสตร์ โสภณีย์ ทำแท้ง และการรูดมด**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

_____. **พุทธปรัชญา : มนุษย์ สังคม และ ปัญหาจริยธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : ศยาม, ๒๕๔๘.

_____. **มนุษย์กับการแสวงหาความจริงและความหมายของชีวิต**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : ศยาม, ๒๕๔๕.

(๒) วิทยานิพนธ์ :

นายแพทย์ปุ่นวัสน์ กิตติมานนท์. “การศึกษาวิเคราะห์ปาดนาติบาตในเซลล์มนุษย์และตัวอ่อนมนุษย์”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์ดุสิตบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

พระมหาทวี จานวโร (อ่อนปัสสา). “ปาดนาติบาตกับปัญหาจริยธรรมในพุทธปรัชญา”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔.

๒. ภาษาอังกฤษ

(I) Books

Bhikkhu Bodhi. **The Noble Eightfold Path**. Kandy : BPS., 1999.

Gombrich, Richard F. **Theravāda Buddhism : A social history from ancient Benares to modern Colombo**. 2nd ed.. New York : Routledge, 2006.

Gorkom, Nina van. **Buddhism in Daily Life**. Bangkok : Dhamma Study Group, 1977.

Hospers, John. **Human Conduct : Problems of Ethics**. 3rd ed.. California : Wadsworth Publishing Company, 1995.

Humphreys, Christmas. **A popular Dictionary of Buddhism**. London : Curzon Press, 2005.

Kant, Immanuel. **Fundamental Principle of the Metaphysics of Morals**. tr. by Thomas Kingsmill Abbott. New York : Cosimo Classics, 2009.

Keown, Damien. **A Dictionary of Buddhism**. New York : Oxford University Press, 2003.

Rahula, Walpola Sri. **What the Buddha Taught**. 5th ed.. Thailand : Haw Trai Printing, 2006.

Somparn Promta. **An Essay Concerning Buddhist Ethics**. Bangkok : Chulalongkorn University Press, 2008.

(II) Article

Subhadra Panyadeep. "Buddhist Ethics and Trends in Education". in **Buddhist & Ethics Symposium Volume**. ed. by Dion Peoples. Bangkok : MCU Press, 2008.